

TEOLOJİK BİR İNŞA OLARAK
LAİKLİK

İhsan Toker

Eskiyei Yayınları: 4

TEOLOJİK BİR İNŞA OLARAK LAİKLIK

İhsan TOKER

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no:13178)

Kapak & Mizanpaj
FCR

Baskı & Cilt
SÖZKESEN MATBAACILIK TİC. LTD. ŞTİ.
İvogsan 1518 Sk. Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40
Tel: (0312) 395 21 10 Yenimahalle/ANKARA

1. Baskı: Ekim 2009
2. Baskı: Mart 2017

ISBN: 978-605-5978-37-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.eskiyei.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TEOLOJİK BİR İNŞA OLARAK
LAİKLİK

İhsan Toker

Ankara 2017

İhsan TOKER

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Din Sosyolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesi. 2000 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 'Türk Sosyolojisinde Din Teması' başlıklı teziyle yüksek lisansını, 2005 yılında yine aynı enstitüde 'Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din' başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Toker'in, toplumsal cinsiyet ve din, nitel araştırma, modernleşme, İslam sosyolojisi, İslamcılık ve kültür konularında makaleleri çeşitli dergilerde yayınlanmıştır. Ayrıca Brynjar Lia'dan, *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu* (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1999) ve Ali Rahnama'dan *Müslüman Ütopacı* (Ankara: Hece Yayınları, 2005) başlıklı çeviri kitapları ve *Hafızlık Anlam&Deneyim* (Ankara: Fecr Yayınları, 2016) isimli bir araştırma kitabı bulunmaktadır.

Gizem Rana 'ya

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	IX
GİRİŞ	1
TÜRKİYE’DE LAİKLEŞME VE DİN	4
İSLAM VE LAİKLİK İLİŞKİSİ	7
NİÇİN TEOLOJİ YA DA İLAHİYAT?	10
KURAMSAL YAKLAŞIM VE YÖNTEM	16
ARAŞTIRMANIN VERİLERİ VE VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	20
1. BÖLÜM	
LAİKLİĞİN YENİDEN İNŞASININ BİR PARÇASI OLARAK DİNİN KAVRAMLAŞTIRILMASI	23
Dinin Tanımlanması Konusundaki Güçlükler ve İkilemler	23
Felsefi, Evrensel ve Doğal bir Din Olarak İslam	28
Üç Din: Kur’an’ın Getirdiği Din, Ulemanın Dini, Avamın Dini	41
Akılcı, Özselci ve Hümanist Bir Din Anlayışından Hareketle	
Öteki Dinin Sorgulanması: Kurumsal Din	45
Diğer Dinleri İçerisine Alan Bir Din Olarak İslam	49
Vahyin Yeniden Yorumu	54
Kur’an Merkezli İslam	57
2. BÖLÜM	
BİR İNŞA OLARAK LAİKLİK	61
Laikliğin Tanımlanması Ve Özelliklerinin Belirlenmesi	61
Türkiye’de Laikliğin Özgül Yönleri. Katı Laikliğe Karşı Yeni Bir Laiklik Arayışı	70
Ekstra Laiklik	75

3. BÖLÜM

LAİK BİR İSLAM'IN İNŞASI	79
SEKÜLER KAVRAMLARIN İSLAMİLİĞİ	84
Laiklik	84
Bireysellik ve Toplumsallık: Din ve Laiklik	86
Halkın Egemenliği	88
Özgürlük.....	90
DİNİ KAVRAMLARIN YENİDEN İNŞA EDİLMESİ	90
Kâfirlik.....	91
Allah-İnsan İlişkisi ya da Vahy	91
“Abd”: Tanrı'nın Kulu mu, Tanrısal Modele İstekli Kişi mi?	92
Ümmet	93
PEYGAMBER'İN SİYASİ KONUMU VE İSLAM DEVLETİ KONUSU	94
Laikliğin Yerleştirilmeye Çalışılması; Matüridi'den Bir Laiklik Projesi Çıkartmak.....	96
KUR'AN'DAKİ TOPLUMSAL DÜZENLEMELER YA DA	
AHKAM AYETLERİ	99
Fıkhın Sorgulanması.....	102
Adam Öldürme-Kıyas	109
Hırsızlık-El Kesme	110
Zina	110
Miras Düzenlemeleri	113
Çokeşlilik.....	115
Kadınlara Yönelik Şiddet	116

4.BÖLÜM

SORUNLAR, SONUÇLAR VE İRONİLER	119
LAİKLİĞİN DİNSELLEŞTİRİLMESİ	120
Bir Dinselleştirme Örneği Olarak Atatürk	122
DİNDE LAİKLİK ARAMAK	126
YETKECİ BİR LAİKLİK, YENİ BİR <i>DİN Ü DEVLET</i>	132
Akılcı Dikta: Bireycilikten Laikliğin Dayatılmasına	135
Başörtüsü örneği.....	138
ARADA KALMIŞLIK: NE İSA'YA NE MUSA'YA	143
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	161

ÖN SÖZ

Bu kitap, Türkiye’de çok tartışılan iki kavram olarak din ve laiklik konusunun özgün bir yönünün, yine özgün yöntemler ve bakış açısıyla ele alınması sonucunda ortaya çıkmıştır. Popüler, hatta akademik olarak genelde dinden de, laiklikten de, sanki verili, hazır ve yapılı kavramlarmış gibi söz edilmekte, bunlar, çoğunlukla özelleştirici yaklaşımlar çerçevesinde ifade edilmektedirler. Bu da dinin ve laikliğin standart çizgilerinin bulunması yolundaki arayışlar gibi, toplumsal alanda sorunlu sonuçlara yol açmaktadır.

Bu araştırma ise yapısal, işlevsel ya da özelleştirici bu anlayışların aksine, söz konusu kavramları bizim dışımızda bir yerde, “orada” keşfedilmeyi bekleyen olgular şeklinde ele alarak değil; içimizde, bizim tarafımızdan oluşturulan, zihnimizde canlandırılan ve dilimizde ifade bulan üretimler ve inşalar olarak gören bir yaklaşım çizgisini izleyerek ortaya çıkmıştır. Bu özelliği itibarıyla o, fenomenolojik olarak adlandırılan bir nitel araştırma örneğini temsil etme iddiasını taşımaktadır. Verili, belirlenmiş ve yapı-yönelimli bakış açılarından hareket etmek yerine; deneyimden, öz-üretimden ve dolayısıyla inşadan yola çıkılarak yapılan bir toplumsal araştırmanın önemli üstünlükleri bulunmaktadır. Mikro bir alana hitap etse de, böyle araştırmaların, hem toplumsal ve kültürel ortamlardaki çeşitliliğin derinliğine anlaşılabilmesinde, hem de ayrı yaşam dünyalarının içerdiği zenginliğe ve çok boyutluluğa nüfuz edilebilmesinde sundukları önemli imkanlar bulunmaktadır.

Bu şekilde mikro olana yönelip, bireylerin dünyalarının derinliklerinde yer alan anlamlara ulaşmak ve onları dile getirmelerine zemin hazırlamak, kuşkusuz maliyetli ve güç bir tasarımı ifade etmektedir. Bununla birlikte insanlığın toplumsal dünyasının özellikle son birkaç

yüzyıl içerisinde araştırılması üzerinde yoğunlaşan çabalar sonrasında, özellikle, önemli ve ciddi bir takım değişimlerin gerçekleştiği bir ortamda, bir takım toplumsal tezahürlerin anlamları ve bunların yol açtıkları sonuçları üzerinde çalışmak, kabul etmek gerekir ki, heyecan vericidir.

Türkiye gibi, dünyadaki modernleşme süreçlerine ilişkin çok özel deneyimlerin ortaya çıktığı ve hala da çıkmaya devam ettiği bir toplumsal ortamda bunların çalışılması bu heyecanı daha da artırmaktadır. Özelde sosyolojinin, genelde toplumsal bilimlerin gelişim ve değişiminin ortaya koyduğu sonuç ve imkanlar, Türkiye’de din ve laiklik ilişkisine dair bu özel deneyimin araştırılmasında önemli katkılar sunmaktadırlar. Bu bakımdan daha önceki araştırma geleneklerinin aksine burada bu konular, bir belirlenmişlik modelinin tam aksine, bir oluşum ve gelişim yaklaşımı içerisinde ve ilişkisel olarak dinin ve laikliğin yeniden üretimleri üzerinde odaklanılmak suretiyle ele alınmış, böylelikle bu konuda özgül de olsa, bir yaşam deneyimi setinin taşıdığı anlamlandırma imkanlarının bulunup, sunulması yönünde ilerleme yolları aranabilmektedir. Çünkü buradaki deneyim, yani ilahiyat laikliği, Türkiye’de bu konuda hemen hemen tüm toplumsal kesitleri ilgilendiren bir özgülük olarak görünmektedir. Bu, aynı zamanda ilahiyat alanının da artık öz-düşünümsellik gereksinimi doğrultusundaki çağrılara giderek daha fazla muhatap olmaya başladığı bir dönemde, son derece ciddi bir kesit üzerinden bu çağrının bir kere daha yinelenmesini de ifade etmektedir. Buradaki bakış açıları tüm bir laiklik sorununu çözmeye yetmese de, en azından başka çözümlerin nerede durdukları noktasında yeniden ve yeniden düşünülmelerini sağlayabilir. Özellikle Michel Foucault’nun bilgi ve güç ilişkisi ya da “hakikat rejimi” noktasındaki yaklaşımları ya da Pierre Bourdieu’nün akademik alana ilişkin çözümlenmeleri ile birlikte ele alındığında kitabın menzili daha da artacaktır. Bu bakımdan bu metnin bir son değil, belki bir başlangıç olabileceğinin bilincinde olduğumu ifade etmek isterim.